

બંદગીના શિષ્ટાચાર

એક દિવસ હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર ﷺ પોતાના સાથીઓની સાથે મદીના મુનવ્વરાના નજીક રણમાં જઈ રહ્યા હતા. ભાથું સાથે હતું. જમવાનો સમય થયો. સાથીઓ દસ્તરખાન કાઢવા લાગ્યા. એટલામાં એક નવયુવાન જે પાસે જ ઘેટા-બકરા ચરાવી રહ્યો હતો, આવ્યો અને બધાને સલામ કર્યો. હજરત અબ્દુલ્લાહ ﷺ એ કહ્યું : ભાઈ ! સારા સમયે આવ્યા છો. આવો, અમારી સાથે જમવા. નવયુવાને વિનપ્રતાથી કહ્યું : આભાર, હું રોજાથી છું. નવયુવાન ભરવાડની વાત સાંભળીને હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર ﷺ ને ખૂબ આશર્ય થયું. તેમણે કહ્યું : રજાની તીવ્ર ગરમીમાં, પહાડોમાં ઘેટા-બકરા ચરાવી રહ્યા છો અને રોજાથી છો ? એ જ વખતે આપ ﷺ ના મનમાં વિચાર આવ્યો કે નવયુવાનની પરીક્ષા લેવી જોઈએ. તેથી તેમણે કહ્યું : શું બકરીઓ વેચશો ? સારી કિંમત આપીશ, ઈફતાર માટે ગોશ્ટ (માંસ) પણ આપીશ.

“આ ઘેટા-બકરા મારા નથી, મારા માલિકના છે.” નવયુવાને એ જ વિનપ્રતાથી જવાબ આપ્યો.

“તારા માલિકને કહેજે કે વરુએ ખાઈ લીધી.” હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર ﷺ એ તેની પ્રમાણિકતા અને સચ્ચાઈને પારખવા માટે આ યુક્તિ સુઝાડી.

યુક્તિ સાંભળીને નવયુવાનને ગુસ્સો આવી ગયો અને તરત જ મજલિસમાંથી ઊભો થઈ ગયો.

આકાશ તરફ આંગળી ઉઠાવીને ચાલતો જતો અને કહેતો જતો – હું અલ્લાહને શું જવાબ આપીશ ? હું અલ્લાહને શું જવાબ આપીશ ?

આ જોઈને હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર ﷺ પર વિચિત્ર ભાવ છવાઈ ગયો. ભરવાડનું વાક્ય દોહરાવતા જતા અને રોતા જતા. જ્યારે આપ ﷺ મદીના મુનવ્વરા પાછા આવ્યા, તો ભરવાડના માલિકને મળ્યા, ઘેટા-બકરા સહિત ભરવાડને ખરીદ્યો અને આગાદ કરી દીધો.

મોમિન આ જ પ્રમાણે હર પળ અલ્લાહના અસ્તિત્વની અનુભૂતિ કરતો રહેતો હોય છે. તે ન કોઈ બૂરાઈનું આચરણ કરે છે, ન કોઈ ગુનામાં સપડાય છે, કેમ કે તે જાણે છે કે તેનો રબ (માલિક અને પાલનહાર) તેને જોઈ રહ્યો છે, સાંભળી રહ્યો છે. અલ્લાહ ત્રાલાની સાથે મોમિન બંદાનો સંબંધ ખૂબ સંવેદનશીલ હોય છે.

ક્યાં એ રબ, બધાથી નિરપેક્ષ અને નિઃસ્પૃહ ! અને ક્યાં આ અસર્મર્થ અને દરિદ્ર-વંચિત બંદો ! જરૂરી છે કે આ સંબંધમાં એ શિષ્ટાચારનું ધ્યાન રાખવામાં આવે, જે મહિમાવાન અલ્લાહ માટે શોભાર્પદ હોય અને તુચ્છ બંદા માટે ઉચ્ચિત હોય – **જેમ કે**

(૧) બંદો શિર્ક (અનેકેશ્વરવાદ)ની ગંદકીઓથી તદ્દન પર અને પવિત્ર હોય, માત્ર અલ્લાહની બંદગી માટે

એકાગ્ર હોય, અલ્લાહને પોતાનો સર્જનહાર સમજે અને ઈબાદત અને બંદગીનો હક્કદાર કેવળ અલ્લાહને માને. અલ્લાહે ફરમાવ્યું :

﴿وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ﴾ النساء: ٣٦

અનુવાદ : “અને તમે સૌ અલ્લાહની બંદગી કરો, તેના સાથે કોઈને ભાગીદાર ન બનાવો.”

(સૂર: નિસા, આ.૩૬)

- (૨) બંદગી અને ઈબાદતમાં નિષા અને નિખાલસતા હોય. આ'માલ (કાર્યો)ના સ્વીકારની પાયાની શરત જ નિષા અને નિખાલસતા છે. અલ્લાહની પ્રસપ્તાથી હટીને દંબ અને પાખંડ કે કોઈ અન્ય પ્રેરક હેઠળ જે કાર્યો કરવામાં આવે છે તેને અલ્લાહના ત્યાં સ્વીકારવામાં આવતા નથી. તેનું સ્પષ્ટ એવાન કુર્ચાનિમાં કરી દેવામાં આવ્યું છે :

﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُو اِلْقَاءَ رَبِّهِ فَلَيَعْمَلْ عَمَلاً صَنِعًا وَلَا يُشْرِكُ بِعِبَادَةَ رَبِّهِ أَحَدًا ﴾ الكهف: ١١٠

અનુવાદ : “બસ, જે કોઈ પોતાના રબની મુલાકાતનો ઉમેદવાર હોય તેણે સદ્ગાર્યો કરવા જોઈએ અને બંદગીમાં પોતાના રબની સાથે કોઈ અન્યને ભાગીદાર ન બનાવવો જોઈએ.”

(સૂર: કહફ, આ.૧૧૦)

- (૩) બંદો અલ્લાહના ઉરથી ધ્રુજ રહ્યો હોય, કેમ કે જે હસ્તીથી તે સંબંધો જોડવા જઈ રહ્યો છે તે સૃષ્ટિની દરેક વસ્તુથી સુમાહિતગાર છે, તે બધું જ જુએ છે અને સાંભળે છે, ત્યાં સુધી કે હદ્યોના ભેદથી પણ તે વાકેફ છે. આવામાં મુસલમાન બંદો ચાહે એકાંતમાં હોય કે જાહેરમાં, દરેક સ્થિતિમાં તેના આજ્ઞાપાલનમાં પ્રતિબદ્ધ અને તેની અવજ્ઞાથી જોજનો દૂર રહે છે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું :

«أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَائِنَكُتْ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ»

અર્થાત્, તેની ઈબાદત એવી રીતે કરો કે જાણો તમે તેને જોઈ રહ્યા છો, જો એવું ન થઈ શકે તો તે તમને તો જોઈ જ રહ્યો છે. (મુતાફિક અલયહિ)

- (૪) મોમિન અલ્લાહ ત્રાલાથી જ મદદની યાચના કરતો હોય છે. તેનું ઈમાન જ એ વાત પર હોય છે કે બસ, અલ્લાહની જાત જ છે જે આપવા ચાહે તો કોઈ રોકી શકતું નથી અને તે રોકવા ચાહે તો કોઈ આપી શકતું નથી. તે દરેક વસ્તુ પર સામર્થ્ય ધરાવે છે. તેથી તે કેવળ તેના જ સામે હાથ ફેલાવતો હોય છે અને તેનાથી જ મદદ માંગતો હોય છે. તેને અલ્લાહે આ જ શીખવાડ્યું છે :

﴿قُلْ أَللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ
مَنْ تَشَاءُ إِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ ﴿٢٦﴾ آل عمران: ۲۶

અનુવાદ : કહો, “હે અલ્લાહ ! રાજ્યના માલિક ! તું જેને ચાહે રાજ્ય-સત્તા આપી દે અને જેનાથી ચાહે છીનવી લે. જેને ચાહે ઈજાત બસ્તે અને જેને ચાહે અપમાનિત કરી દે. ભલાઈ તારા જ અધિકારમાં છે. નિઃસંદેહ, તું દરેક વસ્તુ પર સામર્થ્ય ધરાવે છે.” (સૂરા: આલે ઈમરાન, આ. ૨૬)

રસૂલુલ્લાહ ﷺ નો પવિત્ર ઈરશાદ છે :

«وَإِذَا سَأَلْتَ، فَاسْأُلِ اللَّهَ، وَإِذَا اسْتَعْنَتْ، فَاسْتَعْنْ بِاللَّهِ»

અર્થાત્, તમે જ્યારે પણ માંગો તો અલ્લાહ પાસે માંગો અને જ્યારે પણ મદદ ચાહો તો અલ્લાહથી ચાહો.

- (૫) મોમિન માત્ર અલ્લાહથી પ્રેમ કરે છે. આ જ પ્રેમ તેને અલ્લાહના આજ્ઞાપાલનના બીબામાં ઢાળી દે છે. અલ્લાહ તૂટાલાનું ફરમાન છે :

﴿وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَشَدُ حُبًا لِّلَّهِ﴾ ﴿١٦٥﴾ البقرة: ١٦٥

અનુવાદ : “જે લોકો ઈમાન લાવ્યા તેઓ સૌથી વધારે અલ્લાહને પ્રેમ કરે છે.”

(સૂરા: બકરહ, આ. ૧૬૫)

- (૬) અલ્લાહના આદેશોનો આદર મોમિનનો સ્વભાવ બની જાય છે. અલ્લાહના આદેશોને સાંભળીને તે અમલ માટે દોડે છે. એ જ પ્રમાણે હરામ (અવૈધ) વસ્તુઓથી જોજનો દૂર ભાગે છે. અલ્લાહના આદેશોના પાલનમાં ન તો તે સુસ્તી દાખવે છે અને ન તેને હળવાશથી લે છે, બલ્કે તે જાણે છે કે તકવા (ઈશનિજા)નું ભાથું વધારેમાં વધારે કાર્યક્રમતાથી ગ્રામ થઈ શકે છે. અલ્લાહ તૂટાલાનું કથન દે :

﴿وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَّابَرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾ ﴿٣٢﴾ الحج: ٣٢

અનુવાદ : “અને જે અલ્લાહે નિર્ધારિત કરેલ પ્રતીકોનો આદર કરે, તો તે હદ્યોમાં રહેલ તકવા (ઈશનિજા)ના કારણે છે.” (સૂરા: હજ્જ, આ. ૩૨)

- (૭) મોમિન અલ્લાહે નિશ્ચિત કરેલ સીમાઓનું ઉલ્લંઘન સહન નથી કરતો, તેથી જ્યારે તે જુઓ છે કોઈ ગુનો કરી રહ્યો છે અથવા ગુનાનો આગ્રહ કરી રહ્યો છે, તો તેનું ઈમાની સ્વાભિમાન જાગી ઉઠે છે

અને તે આગળ વધીને તેને રોકી દે છે, તે સહન નથી કરી શકતો કે કોઈ અલ્લાહના દીન વિશે ખરું-ખોટું કહે, અથવા તેના ગ્રંથ – કુર્અન – વિશે ખોટી ભાષાનો ઉપયોગ કરે, અથવા તેના રસૂલ ﷺ ની શાનમાં કોઈ અનુચિત શબ્દો બોલે કે ધુષ્ટતા આચરે. આવા પ્રસંગે તેનો કોધ ભડકી ઊંઠે છે. તે આ બધાને રોકવાની યથાસંભવ કોશિશ કરે છે અને આ બધા દુષ્કૃત્યો આચરનારાઓને અલ્લાહના અજાબ (યાતના)થી ડરાવે છે.

- (૮) મોભિન પોતાના બધા મામલાઓમાં કેવળ અલ્લાહ તૃખાલા પર ભરોસો કરે છે. અલ્લાહનો ઈરશાદ છે :

٥٨ ﴿٥٨﴾ الفرقان: ﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ﴾

અનુવાદ : “હે નબી ! એ અલ્લાહ પર ભરોસો કરો જે જીવંત છે અને ક્યારેય મૃત્યુ પામવાનો નથી.” (સૂર: કુરકાન, આ.૫૮)

બીજુ જગ્યાએ ફરમાવ્યું :

٣ ﴿٣﴾ الطلاق: ﴿وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسِيبٌ إِنَّ اللَّهَ بِلَغَ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا﴾

અનુવાદ : “જે અલ્લાહ પર ભરોસો કરે, તેના માટે તે પૂરતો છે. અલ્લાહ પોતાનું કામ પૂરું કરવાવાળો છે. અલ્લાહે દરેક વસ્તુ માટે એક ભાગ્ય નિશ્ચિત કરી રાખેલ છે.”

(સૂર: તલાક, આ.૩)

ભરોસાના સંદર્ભમાં રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ સહાબા કિરામને સંબોધન કરતાં ફરમાવ્યું :

«لَوْأَنْكُمْ تَوَكَّلُونَ عَلَى اللَّهِ حَقًّا تَوَكِّلُهُ لَرَزْقُكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ تَغْدُو خَمَاصًا وَتَرْوُحُ بَطَانًا»

અર્થાત્, જે તમે લોકો અલ્લાહ પર ભરોસો કરો, જેવો કરવો જોઈએ, તો તમને એવી રીતે રોજ મળશો જે રીતે પક્ષીઓને મળે છે, સવારે ખાલી પેટ જાય છે અને સાંજે સંતૂમ થઈને આવે છે.

(તિરમિઝી)

- (૯) મોભિન અલ્લાહની મરજીની સામે શીશ ઝુકાવી દે છે. આ જ તેના ઈમાનનો તકાદો પણ છે અને વ્યવહારું એલાન પણ. તે પ્રત્યેક મુસીબત પર ધૈર્ય દાખવે છે. જીભ પર પણ ફરિયાદનો એક શબ્દ નથી લાવતો કે અલ્લાહે મારા સાથે આ શું કરી નાખ્યું ? તે દરેક સ્થિતિમાં અલ્લાહની ખુશીમાં ખુશનો સાચો નમૂનો હોય છે. અલ્લાહ તૃખાલાનું કથન છે :

﴿ وَلَبَّلُوْنُكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخُوفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الْصَّابِرِينَ ﴾
 ﴿ الَّذِينَ إِذَا أَصَبْتُهُمْ مُّصِيبَةً قَالُوا إِنَّا لِهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَجِعُونَ ﴾ ١٥٥ ﴿ الْبَقْرَةُ: ١٥٦ - ١٥٥ ﴾
 رَبِّهِمْ وَرَحْمَةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهَتَّدُونَ ١٥٧ ﴿ التَّحْرِيمُ: ٨ ﴾

અનુવાદ : “અને અવશ્ય અમે ભય અને જોખમથી, ભૂખથી, જાન અને માલના નુકસાનથી અને આવકોમાં ખોટમાં નાખીને તમારી પરીક્ષા કરીશું. આ પરિસ્થિતિમાં જે લોકો વૈર્ય દાખવશે અને જ્યારે કોઈ મુસીબત આવે તો કહે કે અમે અલ્લાહના જ છીએ અને અલ્લાહ તરફ જ પાછા ફરીને અમારે જવાનું છે, તેમને ખુશખબર આપી દો. તેમના રબ તરફથી તેમના પર મોટી કૃપાઓ થશે, તેની દ્યા તેમના પર છત્રધાયા કરશે, અને આવા જ લોકો સીધા માર્ગ પર ચાલનારા છે.”

(સૂર: બકરહ, આ. ૧૫૫-૧૫૭)

(૧૦) મોમિન માત્ર અલ્લાહના સોગંદ ખાય છે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું :

«إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَنْهَاكُمْ أَنْ تَحْلِفُوا بِإِبَائِكُمْ، مَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَوْ لَيْسُكُنْ»

અર્થાત્, લોકો ! અલ્લાહે બાપ-દાદાના સોગંદ ખાવાની મનાઈ કરી દીધી છે. જેને સોગંદ ખાવા હોય તે માત્ર અલ્લાહના સોગંદ ખાય, નહિં તો મૌન રહે. (મુતાફિક અલયહિ)

(૧૧) મોમિન અલ્લાહનો શુકગુજાર (કૃતજ્ઞ) હોય છે, કેમ કે તે જાણો છે કે આ બધી ને'મતો (કૃપાઓ અને બક્ષિસો) તેણે જ પ્રદાન કરેલ છે. તેનો આભાર વ્યક્ત કરવો દરેક પાસાથી અનિવાર્ય અને જરૂરી છે. તે અલ્લાહ ત્રાલાના આ કથનને નજર સામે રાખે છે :

﴿ لَيْلَمْ شَكَرْتُمْ لَأَرِيَدْنَكُمْ وَلَمْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴾ ૭ ﴿ التَّحْرِيمُ: ૮ ﴾

અનુવાદ : “જો શુકગુજાર બનશો તો હું તમને વધારે પ્રદાન કરીશ અને જો કૃપાઓનો ઈન્કાર કરશો તો મારી સજી ખૂબ જ કઠોર છે.” (સૂર: ઈબ્રાહિમ, આ. ૭)

(૧૨) તૌબા (ગુનાઓ અને ભૂલોથી માફી અને પશ્ચાતાપ) અને અલ્લાહ તરફ પાછા ફરવું અને અલ્લાહ માટે વિનમ્રતા મોમિનની ઓળખ હોય છે. અલ્લાહનો ઈરશાદ છે :

﴿ يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُؤْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحاً عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ﴾ ૮ ﴿ التَّحْرِيمُ: ૮ ﴾

અનુવાદ : “હે લોકો, જેઓ ઈમાન લાવ્યા છો ! અલ્લાહથી વિશુદ્ધ તૌબા કરો, અસંભવ નથી કે અલ્લાહ તમારી બૂરાઈઓ તમારાથી દૂર કરી દે અને તમને એવી જમતોમાં દાખલ કરી દે જેના નીચે નહેરો વહી રહી હશે.” (સૂર: તહરીમ, આ.૮)

નીજ જગ્યાએ ફરમાવ્યું :

﴿وَتُبُوِّإِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَئِمَّةُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفَلِّحُونَ ﴾ ﴿٢١﴾ النور: ٢١

અનુવાદ : ‘‘હે ઈમાનવાળાઓ ! તમામ લોકો અલ્લાહથી તૌબા કરો, સંભવ છે કે સફળ થઈ જાઓ.’’ (સૂર: નૂર, આ.૩૧)

રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું :

«يَا أَيُّهَا النَّاسُ تُوبُوا إِلَى رَبِّكُمْ فَإِنَّي أَنُوْبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ»

અર્થાત્, હે લોકો ! અલ્લાહના દરબારમાં તૌબા કરો, હું દિવસમાં એકસો વાર તૌબા કરું છું. (મુસ્લિમ)

આ છે રબની બંદગીના આદાબ (શિષ્ટાચાર). આ શિષ્ટાચારની મુસલમાન અલ્લાહ સાથે સંબંધો પ્રસ્થાપિત કરતી વખતે બરાબર કાળજી રાખે છે. અલ્લાહની કૃપાઓ અને બક્ષિસો પામીને તે સંપૂર્ણત્વા હૃતક્ષ અને આભારવશ, ગુના અને બૂરાઈના વિચાર સુદ્ધાંથી બિન, અલ્લાહની અવજ્ઞા પર લજ્જિત, પસ્તાવામાં નિખાલસ, અલ્લાહ પર પૂર્ણ ભરોસો અને વિશ્વાસ, તેની દ્યાનો અભિલાષી તેમજ તેના અજાબથી ધૂજતો, તેની ખુશીમાં ખુશ, ધૈર્ય અને અગડતાની પ્રતીમા, અલ્લાહના જિકમાં મળ, જૂઠી સોગંદોથી દૂર, માત્ર અને માત્ર અલ્લાહથી મદદનો ઉમેદવાર, અલ્લાહની યાદમાં લિન તથા એકાંત અને જાહેરમાં અલ્લાહની જાત તરફ ધ્યાનસ્થ અને એકાગ્રચિત્ર ————— આ છે રબની બંદગીના શિષ્ટાચાર, જેના વગર અલ્લાહ સાથે સંબંધનો આનંદ હુઝર છે.

—●—